

GEZOND VOOR EN DOOR HET DORP

Brabantse gezondheidstafel

Maart 2018

Wat verstaan we eigenlijk onder gezondheid? Welke kansen liggen er om gezond te blijven en te worden? Niet alleen vanuit (voorkomen van) ziekte en (medische) zorg. Maar juist vanuit de volle breedte en allerlei andere aspecten die onze gezondheid beïnvloeden. Met deze vragen in het achterhoofd organiseert de Provinciale Raad Gezondheid van BrabantAdvies in 2018 een reeks van gezondheidstafels. Steeds weer met een ander thema, op een ander plek in Brabant en met andere mensen. We gaan in gesprek over wonen, (samen)leven, zingeving, natuur, technologie, werk en voeding en de relatie met gezondheid. Met deze gezondheidstafels halen we bouwstenen op voor een overkoepelende en integrale gezondheidsstrategie in de provincie Brabant.

Zorgcoöperaties dragen bij aan het welzijn van mensen. Ze leveren bovendien relatief goedkope zorg. Maar bieden ze ook een antwoord op de stijgende zorgkosten? Dragen zorgcoöperaties bij aan de gezondheid van de inwoners van een dorp? Zou elk dorp of elke wijk een zorgcoöperatie moeten hebben? En zo ja, wat is daarvoor nodig? In Hoogeloon, waar in 2005 de eerste Nederlandse zorgcoöperatie werd opgericht, gingen 22 maart 2018 elf betrokkenen met elkaar in gesprek. "Geef ons ruimte om de participatiesamenleving vorm te geven."

Ad Pijnenborg maakt zich zorgen om de toekomst. In 2040 is ongeveer een kwart van de Nederlandse bevolking ouder dan 65 jaar. De zorglasten - nu al ruim vijfduizend euro per persoon per jaar - zullen toenemen. "Wil de samenleving dat blijven opbrengen? En kunnen wij als burgers nóg meer het heft in handen nemen?"

Hoe werkt een zorgcoöperatie?

Burgers regelen de lokale zorg en ondersteuning steeds meer zelf. Een vorm is de zorgcoöperatie: een lokaal netwerk van leden die samen verantwoordelijk zijn voor het regelen van informele én professionele hulp of zorg voor inwoners van hun dorp of wijk. Leden betalen een klein bedrag aan contributie.

Er zijn verschillende varianten van zorg-coöperaties; bij sommige zorgcoöperaties zijn alleen burgers lid, bij andere kunnen ook professionele hulpverleners lid worden. Wederkerigheid en gelijkwaardig samenwerken voor, door en met elkaar is een belangrijk uitgangspunt.

Er is ook reden tot optimisme. 'Zijn' coöperatie heeft ervaren dat zorg kwalitatief beter en ook nog goedkoper kan.

Voor dagbesteding en thuiszorg komt Hoogeloon toe met zeventig procent van het bedrag dat ervoor staat. Bovendien heeft de zorgcoöperatie bijgedragen aan de solidariteit in Hoogeloon. Je inzetten voor een ander is vanzelfsprekender geworden.

Ad pleit voor een systeem waarbij welzijn voorop staat: geen langer leven maar een beter leven. In Hoogeloon geven ouderen en hun naasten aan dat ze welbevinden verkiezen boven een lang leven. Daar is de inzet van de zorgcoöperatie dan ook op gericht. In het huidige systeem wordt ouderenzorg snel medisch, terwijl dat lang niet altijd nodig is. Het gaat veel meer om praktische hulp, aandacht en ondersteuning.

Positieve gezondheid

Zijn pleidooi roept de vraag op wat we verstaan onder gezondheid. Het is meer dan niet ziek zijn. Freya noemt de door de Nederlandse arts en onderzoeker Machteld Huber geïntroduceerde term positieve gezondheid: het vermogen om met fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven om te gaan. Zingeving heeft daar een enorm positieve invloed op. Voor het individu verschuiven de grenzen van wat een zinvol leven is en daardoor ook voor de omstanders.

Het wordt stil als Wilma het begrip toelicht met het verhaal van haar zoon, die vorig jaar op 21-jarige leeftijd overleed aan een dodelijke ziekte. "Ondanks dat hij steeds minder kon, zag hij steeds weer nieuwe lichtpuntjes en maakte hij iets van het leven. Dat was voor ons om hem heen ook heel belangrijk. En dat hij ondanks zijn toenemende beperkingen thuis kon blijven wonen - temidden van zijn familie, zijn vaste begeleiders en, héél belangrijk, zijn hond - hebben hij en wij als een zegen ervaren. Het persoonsgebonden budget (pgb) bood de mogelijkheid om de regie bij onszelf te houden. Bijkomend maatschappelijk voordeel: die zorg was ook (veel) goedkoper dan een intramurale variant ooit had kunnen zijn."

Roos merkt op dat zowel de sociale als de fysieke omgeving invloed hebben op hoe gezond iemand zich voelt. Willen werken, maar vanwege een beperking niet de gelegenheid krijgen, heeft een negatieve invloed op je welbevinden en gezondheidsbeleving. Of met je rolstoel niet kunnen komen waar je wilt.

Kleinschalige verpleeghuiszorg

Zorgcoöperaties beïnvloeden het welzijn positief omdat ze de leefwereld van de zorgbehoevende als uitgangspunt nemen, menen zorgcoöperatie-pioniers Ad en Don. Reguliere aanbieders zouden dat ook moeten doen. Niet alleen door dichtbij huis of thuis ondersteuning te bieden, ook door verpleeghuiszorg in de nabije omgeving.

Hoogeloon heeft de Villa's, twee kleinschalige woonvormen voor dementerende ouderen. Maar is intramurale zorg bieden wel de taak van zorgcoöperaties? Naast de Wmo (Wet maatschappelijke ondersteuning) krijgen ze dan te maken met de Wlz (Wet Langdurige Zorg). Ze lopen op tegen juridische barrières én tegen hun beperkte inkoopkracht. "Net als Ad heb ik moeten vechten tegen de grote aanbieders", zegt Don. In Laarbeek is de zorgcoöperatie hoofdaannemer en is de zorgaanbieder onderaannemer. Zo blijft de coöperatie de regie voeren en kan ze doen wat voor ieder individu nodig is.

De pioniers zijn voorstander van een beperktere marktwerking in de zorg. Ze menen dat de vele zorginstellingen die elkaar beconcurreren, funest zijn voor de zorgvrager. Dat leidt volgens hen op langere termijn alleen maar tot duurdere zorg. "Natuurlijk moet er keuzevrijheid zijn, maar keuze uit twee is genoeg", zegt Ad.

De aanwezigen zijn het eens dat structurele veranderingen nodig zijn. Marktwerking en bureaucratie zitten het bieden van goede zorg in de weg. Ad is voorstander van indicaties achteraf. "Hierbij is het belangrijk dat gemeenten langdurige partnerschappen aangaan met zorgcoöperaties", zegt Alexander. "En ook belangrijk is dat we een deel van de zorg ombouwen naar algemene wijk- en dorpsvoorzieningen waarvoor geen indicatie nodig is."

Zorgcoöperaties voor iedereen?

Oost-Brabant en Noord-Limburg tellen relatief veel zorgcoöperaties. Ze vonden een goede voedingsbodem in een agrarische streek waar al veel coöperatief geregeld was. En hoewel steeds meer stadswijken er ook één hebben, zijn dorpen met een zorgcoöperatie nog altijd in de meerderheid. Zijn zorgcoöperaties overal en voor iedereen de oplossing?

Is de sociale structuur in steden wel in eenzelfde mate geschikt voor een zorgcoöperatie als die in Hoogeloon? En kan en wil iedereen wel meedoen aan de 'participatiesamenleving'? Alexander wijst erop dat coöperaties geen vangnetfunctie hebben, zoals de overheid: "De overheid is er voor alle burgers. Ook de bewoner die door de rest van het dorp wordt uitgekotst."

En zelfs als je een zorgcoöperatie in je dorp hebt, hoe betrek je daar dan zoveel mogelijk mensen bij? "Hoe zorg je voor voldoende vrijwilligers, ook op de langere termijn?", vraagt Marlou. Wederkerigheid is volgens Freya het antwoord: ik zorg voor jou, jij zorgt voor mij, we zorgen voor elkaar.

Nabuurschap

Is het bieden van zorg überhaupt de verantwoordelijkheid van burgers? "We zullen wel móeten", meent Wilma. Henk ziet een toekomst voor wat hij noemt 'nabuurschap in een modern jasje'.

“Halverwege de vorige eeuw woonden ouderen nog in bij hun kinderen en gingen daar dood,” zegt Henk. Om de zorg betaalbaar te houden ziet hij geen andere manier dan terug naar een vorm van nabuurschap.

Ook Martien gelooft daarin. Sterker nog, in Lierop werken ze er hard aan. Vrijwillige zorg wordt aangevuld met betaalde, bijvoorbeeld in de vorm van een dorpsondersteuner. Ook Elsendorp heeft er één. Willy: “Vragen op het gebied van zorg, welzijn en leefbaarheid komen eerst bij de dorpsondersteuner terecht.” Martien vindt dat we eigenlijk zouden moeten praten over de dorpscoöperatie in plaats van de zorgcoöperatie. Het gaat om draagvlak binnen de hele gemeenschap. Een zorgcoöperatie wordt al snel geassocieerd met ouderen. De dorpscoöperatie doet juist een beroep op jong en oud, met elkaar en voor elkaar. “Hier zit de wederkerigheid”, zegt Martien, “en dus hebben wij leden vanaf 35 jaar tot het einde en daarmee echt draagvlak. Dit is de kurk waarop we drijven, met de vraag van de leden als uitgangspunt!”

Rol provincie

Edwin brengt de rol van de provincie ter sprake: “We zijn aan het stoeien met de vraag hoe we beter kunnen aansluiten bij burgerinitiatieven. Bijvoorbeeld door de mens centraal te stellen en niet een normwaarde. Een mooi voorbeeld is het experiment bij proeftuin de Ruwaard in Oss waar dit gebeurt op basis van een drietal vragen: wat willen de bewoners? Wat kunnen zij? Wat hebben zij nodig?” De provincie wil maatwerk bieden, maar ook voorkomen dat gemeenschapsgeld oneigenlijk wordt gebruikt.

Martien grijpt de gelegenheid aan om te mopperen over het feit dat de provincie geen structurele subsidies meer verstrekt aan het maatschappelijk middenveld: “Het zou fijn zijn als de provincie basale ondersteuning geeft op regionaal en soms provinciaal niveau op het gebied van het secretariaat, dus conceptagenda maken, verslag maken en alle zaken die daarbij komen kijken. Lokaal doen we dit zelf. Tegen de gedeputeerde heb ik gezegd dat de provincie op het gebied van leefbaarheid juist daar een meerwaarde kan hebben: in facilitering van noodzakelijke bovenlokale afstemming.”

Iedereen is het erover eens dat de provincie een lans kan breken voor de coöperaties: neem ons serieus als gelijkwaardige partner in het bedenken van oplossingen. Dan doen de gemeenten dat ook.

Wilma ziet een rol voor Brabant als koploper in Nederland op het gebied van kleinschalige zorg. “Het kan beter en goedkoper. Laten we dat hier nou eens gaan bewijzen. Natuurlijk zou de overheid dat financieel moeten ondersteunen. De provincie zou geld voor goede ideeën beschikbaar kunnen stellen. Hiervoor hoef je geen nieuwe instituten op te tuigen.”

Wel vinden verschillende aanwezigen dat burgerinitiatieven in Brabant zich zouden moeten verbinden. Dan hoeft niet ieder voor zich het wiel uit te vinden en kan er worden geprofiteerd van de kennis die beschikbaar is. De Koepel Zorgcoöperaties Zuid-Nederland kan daarin een rol spelen en de provincie is bij uitstek de partij die dit kan faciliteren en financieel kan ondersteunen.

Ruimte voor burgerinitiatieven

Wat verwacht iedereen eigenlijk van de overheid? Don pleit voor een verandering van het systeem: "Veranker in de wet een nieuwe financieringsstroom, tussen publiek en privaat in, voor sociale ondernemingen zonder winstoogmerk." Ad vindt dat de overheid zou moeten stimuleren dat mensen samen dingen oppakken. Wilma: "Geef ons ruimte om de participatiesamenleving vorm te geven."

De overheid kan zorgen voor een klimaat waarin zorgcoöperaties en andere burgerinitiatieven goed gedijen. "De gemeente Stein, waar ik nu woon, geeft elk burgerinitiatief vijfduizend euro en daarmee kan het doen wat het wil. De een betaalt er de accountant mee en de ander de koffie", zegt Freya. Een andere manier om ruimte te geven aan maatschappelijke vernieuwing is de burgerbegroting. Daarbij beslissen burgers zelf hoe (een deel van) het overheidsbudget wordt besteed.

"We moeten er wel voor waken dat niet de adviesbureaus en de consultants er met de poet vandoor gaan. Zorg er voor dat het geld daadwerkelijk terecht komt bij degenen die het ook moeten doen, de georganiseerde ouderen/burgers", zegt Wilma. Alexander vult aan: "Je hebt overal supervrijwilligers. Als die met een vraag komen, dan weet je als gemeente dat het goed zit." "Gemeenschapsgeld kan niet zonder regulering", concludeert Don. Dus: "Geef ons geld, laat ons het regelen en achteraf verantwoording afleggen."

Colofon

Auteur

Caroline Moerland

Projectleiding BrabantAdvies

Roos Sohier

Mariëlle Hornstra

Met dank aan gesprekspartners

Ad Pijnenborg, auteur van het boek 'Burgers doen het zelf', initiatiefnemer zorgcoöperatie Hoogeloon, Raadslid Provinciale Raad Gezondheid

Freya Pijnenborg, auteur van het boek 'Burgers doen het zelf' en adviseur bewonersinitiatieven en vrijwilligerswerk

Alexander van den Dungen, wethouder Sint Michielsgestel

Don van Sambeek, zorgcoöperatie Laarbeek

Henk Geene, zorgcoöperatie Wanroij

Martien Kusters, zorgcoöperatie Lierop

Patrick Vermeulen, directeur-bestuurder kennisinstituut PON en adviseur Provinciale Raad voor de Leefomgeving

Willy Donkers, zorgcoöperatie Elsendorp en bestuurder Brabantse Vereniging Kleine Kernen

Wilma Schrover, seniorenvereniging KBO-Brabant

Marlou Kremer, voorzitter bestuur zorgcoöperatie Hoogeloon

Edwin Weijtmans, omgevingsmanager programma Milieu en Gezondheid (Gezonde Brabander)/projectleider luchtkwaliteit bij de provincie

Uitgave

BrabantAdvies

Brabantlaan 3, 5216 TV 's-Hertogenbosch

073 – 30 30 286

www.info@brabantadvies.com

's-Hertogenbosch, april 2018